

**KREDIT-MODUL TIZIMIDA TALABALARNING TA'LIM
OLISH IMKONIYATLARI, MUSTAQIL FIKRLASH QOBILYATINI
SHAKLLANTIRISHDA DIDAKTIKANING AXAMIYATI**

*Baxriddinov Nurali Bekmurodovich,
Samarqand davlat chet tillar instituti gumanitar va axborot texnologiyalari
kafedrası stajyor o'qituvchisi*

Anotatsiya: Ushbu maqolada kredit-modul tizimi ehtiyojlar asosida paydo bo'lganligi. Avvalo u oliy ta'lim o'quv dasturlariga erkinlik olib kirishi, o'quv dasturlariga tanlov fanlarini kirib kelishi bilan chambarchas bog'liqligi. Bundan tashqari kredit-modul tizimi oliy ta'lim o'quv dasturlarini mehnat bozori va talabalar ehtiyojlari asosida shakllantirish ehtiyojlari asosida yuzaga kelganligi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Kredit, muhit, modul, maqsad, talaba, ixtiro, pedagog, yaratish, mustaqil, asar, xulosa, mahorat, bilim, ko'nikma, malaka, mutaxassis.

**THE EDUCATIONAL OPPORTUNITIES OF STUDENTS IN THE
CREDIT-MODULE SYSTEM, THE SIGNIFICANCE OF DIDACTICS IN
THE FORMATION OF THE ABILITY TO THINK INDEPENDENTLY**

*Bakhriddinov Nurali Bekmurodovich,
Teacher of the Department of Humanities and information technologies of the
Samarkand State Institute of foreign languages*

Anotation: in this article it is written that the credit-module system appeared on the basis of needs. First of all, it is closely related to the fact that higher education brings freedom to educational programs, the introduction of competitive disciplines into educational programs. It also talks about the fact that the credit-module system arose on the basis of the needs of the formation of higher education programs on the basis of the labor market and the needs of students.

Keywords: credit, environment, module, purpose, student, invention, pedagogue, creation, independent, work, conclusion, skill, knowledge, skills, qualifications, specialist.

**ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ УЧАЩИХСЯ ПО
КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЙ СИСТЕМЕ, АКСИОМА ДИДАКТИКИ
В ФОРМИРОВАНИИ СПОСОБНОСТИ К САМОСТОЯТЕЛЬНОМУ
МЫШЛЕНИЮ**

*Бахриддинов Нурали Бекмуродович,
Преподаватель кафедры гуманитарных и информационных технологий
Самаркандского государственного института иностранных языков*

Аннотация: В этой статье показано, как кредитно-модульная система возникла на основе потребностей. Прежде всего, тот факт, что высшее образование приносит свободу в учебные программы, тесно связан с включением факультативных предметов в учебные программы. Далее говорится о том, что кредитно-модульная система возникла на основе потребностей формирования образовательных программ высшего образования на основе рынка труда и потребностей студентов.

Ключевые слова: кредит, среда, модуль, цель, студент, изобретение,

педагог, создание, независимый, работа, заключение, умение, знания, умение, квалификация, Специалист.

Bugungi, zamonaviy, globallashtirilgan jamiyatning rivojlanib, taraqqiy etishida ilmiy insonlarning o'zini beqiyosdir. Dunyoda inson hayotining barcha jabhasida misli ko'rilmagan o'zgarishlar sodir bo'lmoqda. Ammo shu narsa bizga ma'lumki: dunyo bir butunlikda harakat qilmas ekan, inson o'ta tahlikali vaziyat qurboniga aylanishi hech gap emas. Yagona najot yo'li esa to'plangan bilim, shakllangan ko'nikma va orttirilgan xulosalarni yagona maqsad sari yo'naltirish, ilm hamda tajribalarni samarali uyg'unlashtira olishdir. Masalan, butun dunyo quyidagi o'lchov birliklari bilan xarakterlanmoqda jumladan vaqt o'lchov birligi – sekund, uzunlik o'lchovi – metr, og'irlik– kilo, suyuqlik litr, elektr kuchlanish o'lchovi – amper. Shunda bir savol tug'iladi: ta'limning, xususan oliy ta'limning ham o'lchov birligi bormi? Aytishingiz mumkin, oliy ta'limning o'lchov birliklari bu bakalavr, magistratura va doktorantura deb. Lekin bular ta'limning o'lchov birliklari emas balki uning bosqichlari hisoblanadi. Bilim va ilmning shakllanishi esa bevosita ta'lim tizimiga borib taqaladi. Ta'lim tizimi samaradorligini o'qituvchilarning saviyasi, talabaning bilim olishga bo'lgan ehtiyoji, o'quv adabiyotlari mazmuni hamda mustaqil ta'limni shakllantirishga qaratilgan infratuzilma bevosita ta'minlab beradi. Shundan, bizga ma'lumki ilg'or kadrlarni tayyorlash, ularni mehnat bozori talablariga muvofiq raqobatdoshligini oshirish, ijodiy fikrlaydigan mutaxassislarni yetishtirish o'quv dargohlarida yo'lga qo'yilgan ta'lim berish jarayoni bilan chambarchas bog'liq ekanligi hech birimizga sir emas.

Davlatimiz rahbari tomonidan 2019-yilning 8-oktyabrida "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni imzolandi. Ushbu muhim dasturilamal hujjatda "Respublikadagi kamida 10 ta oliy ta'lim muassasasini xalqaro e'tirof etilgan tashkilotlar (Quacquarelli Symonds World University Rankings, Times Nigher Education yoki Academic Ranking of World Universities) reytingining birinchi 1000 ta o'rindagi oliy ta'lim muassasalari ro'yxatiga kiritish va oliy ta'lim-muassasalarida o'quv jarayonini bosqichma-bosqich kredit-modul tizimiga o'tkazish" belgilab berildi. Ayni vaqtda bundan ko'zlangan maqsad nima? Degan savol tug'ilishi xar bitta yurtdoshimizda tabiiy xoldir. Bugun va kelajak uchun mazkur mexanizm qay darajada foyda keltiradi? U yangi O'zbekistonning strategik maqsadlariga qanchalik mos? Quyida ana shu savollarga batafsil javob izlashga harakat qilamiz. Kredit-modul tizimi, bu — ta'limni tashkil etish jarayoni bo'lib, o'qitishning modul texnologiyalari jamlamasi va kredit o'lchovi asosida baholash modeli hisoblanadi. Uni bir butunlikda olib borish serqirra hamda murakkab tizimli jarayondir. Kredit-modul tamoyilida ikkita asosiy masalaga ahamiyat beriladi: talabalarning mustaqil ishlashini ta'minlash; talabalar bilimini reyting asosida baholashdir.

Kredit-modul tizimi avvalambor, mamlakatimiz oliy ta'lim tizimiga ta'limning amaldagidan ko'ra ancha mukammal, zamonaviy lekin hamma uchun tushunarli bo'lgan o'lchov birligini olib kiradi. Unga ko'ra OTM o'quv dasturlari muayyan o'qish natijalarini ko'zlovchi turli fan va modullarga bo'linadi. Har bir fan yoki modul esa undagi o'qish yuklamasi miqdoriga qarab muayyan miqdordagi kreditlarda aks etadi. Masalan, har bir fan o'rtacha 5, 6 yoki 7.5 kreditlarda aks etishi mumkin. Talaba esa har semestr, o'quv yilida muayyan miqdorda kreditlar to'plab borishi va tegishli miqdordagi kreditlarni to'plagandan so'ng unga bakalavr yoki magistratura darajasi berilishi belgilanadi. Qaysidir ma'noda insonning umr bo'yi ta'lim olish konsepsiyasi xam buning zamirida yotganini ko'rishimiz mumkin. Zero xar bir talaba jamg'argan kredit-modul soati kelajakda 2- mutaxassislikka o'qish istagi paydo bo'lsa u jamg'argan krediti uning bank tushunchasida qo'llanilaydigan so'z ya'ni uning "aktiviga" aylanadi. Talaba 2-mutaxassislikda jamg'argan kreditlarini yana qaytadan o'zlashtirmaydi. Bu esa vaqtni tejab yanada o'z ustida ishlash imkonini

beradi.

Shunda talabalar muayyan o'quv dasturi yoki undagi muayyan fanni o'rganish unga mutaxassis sifatida nimalar bera olishi haqida oldindan tushunchaga ega bo'lgan holda o'qishni boshlaydi. Shunda o'qish natijalari haqida oldindan ma'lumotga ega bo'lgan talaba ham, o'qituvchi ham dastur yoki semestr davomida barcha imkoniyatlarini shu natijalarga erishishga qaratadi. Dastur yoki fan o'qish natijalari quyidagi asosiy savolga javob bera olishi kerak: talaba dasturni yoki undagi muayyan fanni tamomlagandan so'ng unda o'rgangan bilimlari asosida nimalar qila oladi yoki qila olishi kerak? Ushbu savoldan kuzatganingizdek o'qish natijalari bu talaba dastur yoki undagi muayyan fan davomida qo'lga kiritgan bilimlar ro'yxatidan iborat emas, aksincha unda talaba o'sha bilimlar asosida nimalar qila olishi ko'rsatilishi zarur. ECTS kredit - modul tizimidagi bu talab oliy ta'limga amaliy, pragmatik yondashuvni shakllantiradi. O'qish natijalarini oldindan belgilab olishning yana bir muhim jihati shundaki u o'quv dasturini mutaxassislik uchun taaluqli bo'lmagan, ahamiyatsiz fanlar va modullardan tozalab boruvchi filtr vazifasini ham o'taydi. Agar fan va modulda erishilishi kutilayotgan o'qish natijalari talabani mutaxassis bo'lib etishi uchun ahamiyati bo'lmasa va shunga xizmat qilmasa ushbu fan o'quv dasturini tark etishiga to'g'ri keladi.

Talaba va o'qituvchilarda ushbu umumiy o'qish yuklamasining aynan qancha qismi dars, auditoriya soatlariga to'g'ri keladi, degan savol tug'ilishi mumkin. ECTS kredit-modul qoidalari bu masala bo'yicha aniq talab yoki chegara belgilamagan. Bunga ko'p sabablarni keltirish mumkin. Masalan, ta'lim jarayonlari yoki modul har doim ham o'z tarkibiga auditoriya soatlarini qamrab olavermaydi. Bunga misol qilib o'quv dasturidagi bitiruv amaliyoti, diplom ishi va shu kabi o'qish elementlari va modullarni keltirishimiz mumkin. Ko'rib turganingizdek, bunday o'qish elementlarida auditoriya soatlari bo'lmaydi. Lekin ECTS kredit-modul tizimida faoliyat yuritadigan universitetlar amaliyotini tahlil qilganimizda, ularning aksariyatida auditoriya soatiga ega bo'lgan fan va modullarda auditoriya va mustaqil o'qish soatlari nisbati o'rtacha 40 foizga 60 foiz ekanligini kuzatishimiz mumkin.

Bu nisbat boshqacha qilib aytganda 1:1.5 to'g'ri keladi. Ya'ni, talaba muayyan fan bo'yicha belgilangan har 1 soat dars uchun unga darsdan tashqarida bir yarim soat mustaqil o'qishi, tayyorlanishi kerak bo'ladi. Bunda OTM 1 kredit uchun 30 soatlik o'qish yuklamasi belgilangan bo'lsa, undan 12 soati ($30 \times 40\% = 12$) auditoriya soatlari, 18 soati ($30 \times 60\% = 18$) esa talabani mustaqil o'qish soatlariga to'g'ri keladi. Ushbu taqsimot asosida 6 kreditlik fan o'qish yuklamasini aniqlaydigan bo'lsak, talaba ushbu fan bo'yicha belgilangan kreditlarni qo'lga kiritish uchun semestr davomida 72 soat ($(30 \times 6) \times 40\% = 72$) auditoriya darslarini, 108 soat ($(30 \times 6) \times 60\% = 108$) uyda va kutubxonada mustaqil o'qish yuklamasini bajarishi kerak bo'ladi. ECTS kredit-modul tizimida bir auditoriya akademik soat 45-60 minutga teng. Yuqoridagi qoidalardan shuni tushunishimiz mumkinki.

ECTS kredit-modul tizimida talabani bilim olish vaqti tushunchasi dars vaqti tushunchasi bilan cheklanib qolmasdan, talaba o'qish uchun sarflagan umumiy vaqt bilan o'lanadi. Unda yana bilimning manbai faqat o'qituvchi yoki auditoriya emasligiga ishora qilinadi. Qisqacha aytganda, kredit-modul tizimida o'qish vaqti tushunchasiga o'qituvchi nuqtai nazaridan emas balki talaba nuqtai nazaridan yondashiladi. Talaba o'qish yuklamasining bu tarzda taqsimlanishi ta'lim olish jarayonida mas'uliyatni ma'lum darajada o'z elkasiga olishi, fan bo'yicha darsda va darsdan tashqarida muntazam ravishda o'qib borishi kerakligini bildiradi. Eslatib o'tamiz, 1 soat auditoriya vaqti uchun talaba 1.5 soat uyda va kutubxonada o'qishi zarur. Lekin bu jarayon ko'p jihatdan o'qituvchining mas'uliyatiga ham bog'liq. Chunki talabalarni o'z vaqtlaridan samarali foydalanish uchun ularga darsdan tashqarida o'qish uchun qiziqarli materiallar va muammolar berib borish o'qituvchining vazifasidir. O'qituvchi xam "case" tarzida berilgan topshiriqlarini mustaqil ta'limda

o'qishi zarur bo'lgan adabiyotlarni xammasi bilan tanishgan bo'lishi albatta zarurdir.

Talabani o'qish yuklamasining bu tarzda auditoriya va mustaqil o'qish soatlariga ajratilishi yana OTMLar kutubxonalarida sharoitlarni yaxshilash, katta o'qish zallarini tashkil etish, xorijiy tillarda chop etilgan nufuzli sohaviy adabiyotlarni ommaviy tarzda tarjima qilish, ya'ni sifatli o'quv qo'llanmalari ko'lamini yanada kengaytirishni taqozo etadi.

Kredit-modul tushunchasi ikki so'zdan iborat: "kredit" va "modul". Kredit. Oliy ta'lim sohasida kredit ko'pchilikka bank va moliya sohasi orqali tanish bo'lgan qarzdorlik yoki moliyaviy majburiyat tushunchasini anglatmaydi. Shuning uchun oliy ta'lim sohasida kredit so'zi ko'pincha "akademik" so'zi bilan birga ishlatiladi. Akademik kredit - oliy ta'limning muayyan bosqichida ushbu ta'lim darajasini qo'lga kiritish maqsadida talaba tomonidan muntazam ravishda to'plab boriladigan ramziy o'lchov birligi. Bu birlik talaba ma'lum miqdordagi o'qish yuklamasini bajarganligi va muayyan o'qish natijalarini muvaffaqiyatli tarzda egallaganligini anglatadi. Modul. ECTS tizimida o'quv dasturi bir necha modullardan tashkil topadi. Talaba kreditlarni faqat modullar orqali qo'lga kiritishi mumkin. Talabaga ma'suliyat yuklayotgan o'qituvchi xam yaxshi mutaxassis bo'lishi uchun nima zarur nima zarur emasligini zamonaviy dunyo yangiliklaridan albatta xabardor

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-oktabrdagi PF-6097-son Farmoniga Ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi.

2. Azizho'jaev N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat.-T.:2018. B-61.

3. Agrar ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi Prezident qarori (PQ-4795, 30.07.2020 y.).

4. "Bolonya deklaratsiyasi bo'yicha kreditli ta'lim" mavzusidagi ma'ruza Oliy maktab O'quv va tarbiyaviy ishlari bo'yicha prorektori Jahongir G'anievning 2020 yil 26 dekabr.

5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 05.06.2018 dagi "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli isloxtlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risi" da PQ -3775-son qarori;

6. O'zbekiston Respublikasi prezidentining 08.10.2019.y dagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" gi PF-5847-son Farmoni.

7. O'zbekiston Respublikasi prezidentining 2022 yil 20- dekabrda oliy Majlisga Murojatnomasi.

8. Usmonov B.Sh,Xabibullayev R.A.Oliy o'quv yurtlarida o'quv jarayonini kredit-modul tizimida tashkil qilish.O'quv qo'llanma Toshkent, 2020 yil [4 34-37] betlar.

9. Ishmuxammedov R Innovasion texnologiyalar yordamida ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari.T.Nizomiy nomidagi TDPU, 2005.

10. Xalq so'zi 2020-yil 05 avgust soni Sherzod Mustafaqulov, Tdiu "Universitet 3.0" xalqaro o'quv, ilmiy-innovatsion tadqiqotlar markazi direktori, i.f.d., dotsent,

11. Mansur Sultonov,tdiu ta'limning kredit tizimini boshqarish bo'limi boshlig'i,PhD.